Ölandskungsljus i Österslöv

Kjell-Arne Olsson

Figur 1. Jan-Erik Navrin inventerar ölandskungsljus på en åkerren i Österslöv. (Lokal B). Foto K-A Olsson.

1990 hade Projekt Skånes flora just startat och stora delar av landskapet var fortfarande botaniskt vita fläckar, spännande att få börja inventera. På den tiden bodde jag i Österslöv en mil norr om Kristianstad och det föll sig naturligt att boka ett antal inventeringsrutor i byns omgivningar. Några av de första rutorna jag tog mig an var de som var belägna mellan Råbelövsjön och Oppmannasjön. I detta område finns fortfarande rester av kalkpåverkade naturbetesmarker kvar, med Lövhall och rariteter som fältnocka *Tephroseris integrifolia* och kantig fetknopp *Sedum sexangulare* som pricken över i:et. Dock var redan de flesta av de forna betesmarkerna sedan kortare eller längre tid tillbaka planterade med tall- och granskog. Själv hade jag kunnat följa hur landets nordligaste förekomst av sandnejlika *Dianthus arenarius* sakta men säkert tynade bort i en trist granplantering.

Därför var det inte med några större förväntningar på spännande växtfynd jag en sommardag 1990 strövade längs en markväg mellan en åker och en tallskog ett par kilometer öster om kyrkan. Ett par kraftiga, vitludna kungsljus med påfallande stora blommor fångade emellertid min uppmarksamhet. Detta var knappast något kungsljus jag tidigare stiftat bekantskap med. Tänk om det kunde vara ölandskungsljus *Verbascum densiflorum* – en raritet jag genom *Skånes Flora* (Weimarck 1963) visste var känd från trakten av Österslöv sedan gammalt. Efter en snabb konsultation i medhavd flora kunde jag konstatera att visst måste det vara ölandskungsljus jag funnit. De stora blommorna och ståndarknapparna uteslöt det vanliga kungsljuset *V. thapsus* och läkekungsljus *V. phlomoides* kunde det inte heller vara. Växten jag hade framför mig hade, genom de långt nedlöpande bladen, ving-

Tabell 1. Antal blommande individ av ölandskungsljus 1990–2008 på lokalerna A–J (se karta 2) i Österslöv.

	RUBIN	Biotop	1990	1991	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2008
A	3E4b0000	Markvägren	50-tal	Få	-	-	0	-	0	0	1
B	3E4b00-02 01	Åkerren	-	-	-	5	17	45	4	14	43
C	3E3b4902 3E4b00-03 02	Markvägren, tallskog	-	-	-	-	-	1	0	1	30
D	3E4b00-04 04	Åkerren, tallskog	-	-	-	Ca 100	Få	6	11	9	23
E	3E4b0501	Tallskog	-	-	-	-	-	-	-	-	4
F	3E4b0200	Åkerren	-	-	-	-	-	-	-	-	1
G	3E4a0348	Åkerren	-	-	-	-	2	-	0	-	0
H	3E4a0649	Skogsvägkant	-	-	-	1	0	-	0	-	0
I	3E4a3843	Markvägren	-	-	1	-	-	-	0	-	0

kantad stjälk. Läkekungsljus skulle ha trind stjälk med blad som endast var kort eller inte alls nedlöpande.

På växtplatsen kunde jag räkna in ett 50-tal blommande exemplar av ölandskungsljus, många kraftiga och uppemot 1,5 meter höga. Jag återvände dit året därpå men då fann jag bara några få blommande individ av denna 2-åriga växt. Kommande år upptäckte jag flera förekomster av ölandskungsljus i Österslöv, de flesta i närheten av den första lokalen. Oftast fanns det bara något eller några blommande exemplar på varje enskild lokal. Under senare delen av 1990-talet floraväktade jag ölandskungsljuset så gott det lät sig göras. Jag såg att arten lätt kunde etablera sig på en yta som blivit utsatt för en markstörning, men att den sedan snabbt minskade eller försvann i takt med att vegetationstäcket åter slöts. Bara ett år – 1995 – kunde jag finna mer än 100 blommande exemplar, i övrigt blev aldrig mer än några 10-tal individ årligen inräknade.

1999 flyttade jag till Åhus och det var andra floraväktararter som blev prioriterade. Det skulle dröja till en tisdagskväll i augusti 2008 innan jag åter såg ett blommande ölandskungsljus. Denna kväll hade floravårdsgruppen i Kristianstad beslutat sig för att söka efter detta kungsljus på de gamla 90-tals lokalerna. När det började skymma kunde vi känna oss nöjda. Under kvällens lopp hade vi funnit mer än etthundra blommande ölandskungsljus. Liksom tidigare växte den på åkerrenar och

Ölandskungsljus
Verbascum densiflorum

Beskrivning. Ölandskungsljus är en högväxt, grovt byggd tvåårig ört. Stjälken är vitluden och blir drygt en meter hög. Bladen är brett och spetsigt äggrunda med nedlöpande bas så att stjälken därigenom blir vingkantad, de har tät gulvit filtartad behåring. Ölandskungsljus blommar från juli till september, blomställningen är ogrenad eller med få korta grenar Blommorna är stora, tre till fem centimeter breda, med gul krona. Ståndar-strängarna är vitludna utom de två nedersta som är nästan kala. Ståndarknapparna är tre till fem millimeter långa och de två nedre sitter snett infästade på strängarna. Märket är avlångt.

Ölandskungsljus är mest lik arten kungsljus (*V. thapsus*), men den senare skiljs genom ogrenad blomställning, trubbiga elliptiska blad, mindre blommor, kortare ståndarknappar, samt kulformat märke.

Utbredning. Ölandskungsljus är sällsynt och förekommer regelbundet endast på Öland och i Skåne, men har påträffats tillfälligt även i andra sydsvenska landskap. Den växer på torr näringsrik och gärna kalkrik mark, på torrbackar, strandvallar och i vägkanter.

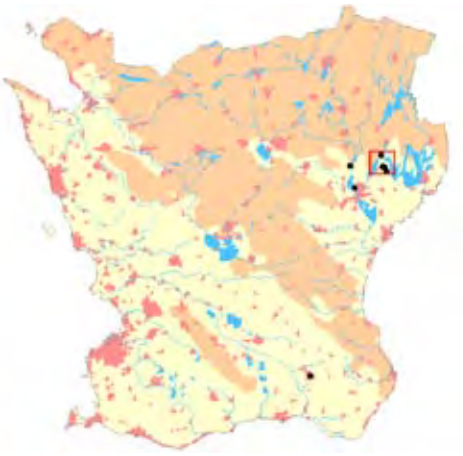
Första fynduppgift är från Öland och publicerades 1819 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *densiflorum* betyder tätblommig och kommer av latinets *densus* (tät) och *flos* (blomma). Arten har ibland kallats praktkungsljus, men detta namn används numera på arten *Verbascum speciosum*.

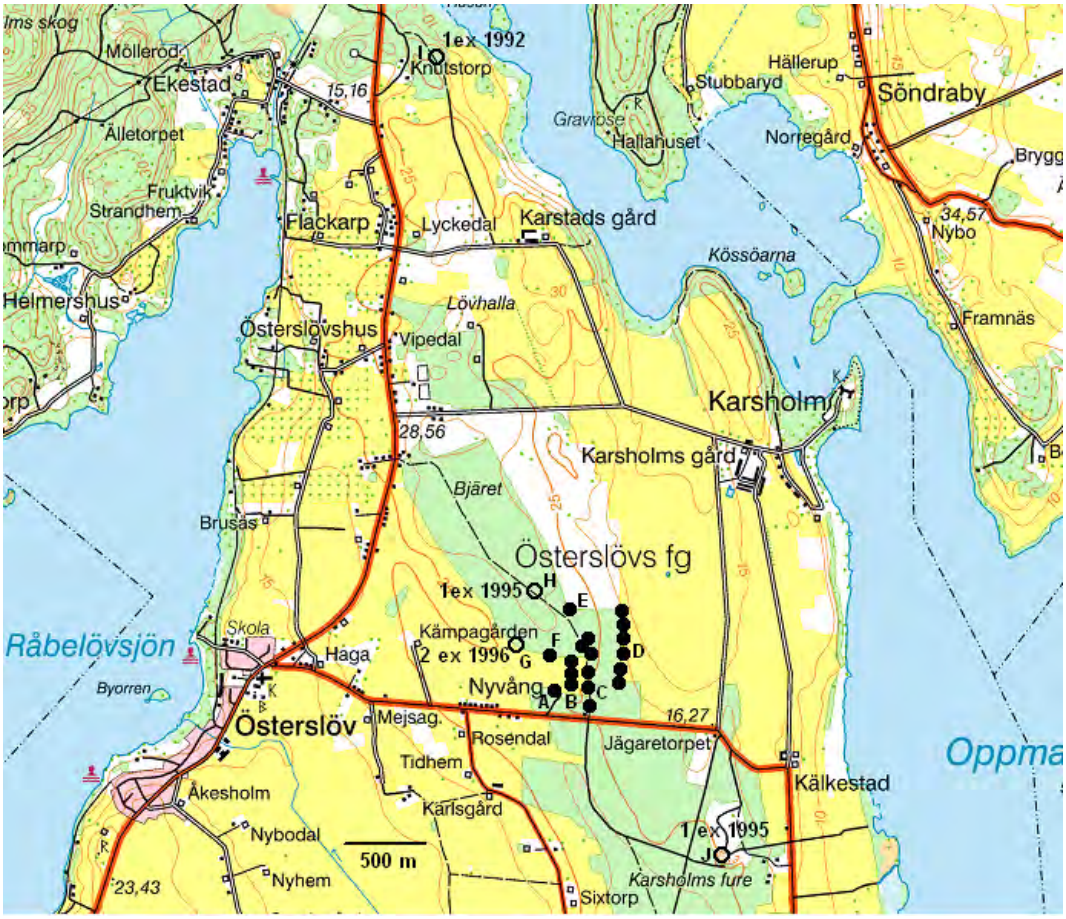
Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Figur 2. Ölandskungsljus *Verbascum densiflorum.* Foto Torgny Roosvall.

Karta 1. Fynd av ölandskungsljus under Projekt Skånes floras inventering 1989–2005 (Tyler m. fl. 2007). Området för karta 2 är markerat med röd rektangel.

Karta 2. Ölandskungsljus i Österslövs socken 1990–2008.

Figur 3. Vid Österslöv växer ölandskungsljus även i gles men risig tallskog (lokal E). Foto K-A Olsson.

i kanter av markvägar, men på några ställen även i tallskog. Tallskogen i området ger ett kväverikt och risigt intryck med mycket brännässlor, fläder etc.

Ölandskungsljus är en ovanlig växt i Sverige och i *Rödlistade arter i Sverige 2005* (Gärdenfors 2005) klassad som starkt hotad (EN). Den har påträffats som en mer eller mindre tillfällig växt i åtskilliga landskap i södra och mellersta Sverige, men det är bara kring Österslöv och på Öland den kan betraktas som riktigt bofast. I båda områdena har ölandskungsljus gammal hemortsrätt. Redan 1828 nämner Elias Fries arten från Karsholm men då var den redan känd från Öland sedan 1818. Det är fortfarande på Öland som ölandskungsljuset med rätta har sina rikaste förekomster. Här rapporterades den från 11 lokaler i 4 socknar 2008. De senaste 10 åren har den blivit funnen på omkring 40 lokaler spridda i 7 socknar (Andersson 2008). Det har antagits att ölandskungsljus skulle kunna vara en inhemsk växt i vissa områden i Sydskandinavien där steniga stränder, klapperstensfält och liknande biotoper utgjort ursprungliga miljöer. Idag växer den emellertid bara i mer eller mindre starkt kulturpräglade biotoper. Arten odlas som prydnadsväxt och många fynd utgörs utan tvekan av exemplar som förvildats från odling. Dessutom har ölandskungsljus troligen blivit införd med orent vallfrö till vårt land.

Floravårdsgruppens inventering av ölandskungsljus i Österslöv visar att det rör sig om en livskraftig växt med en god förmåga att överleva i det moderna jordbrukslandskap som trakten av Karsholm numera är. Dock är det viktigt att lokaler – nuvarande, tidigare men även presumtiva – inte spolieras genom exempelvis uppodling av åkerrenar och borttagning av stengärdsgårdar. Det är även angeläget att en viss markstörning sker så att ölandskungsljusets frön, som troligen kan bibehålla sin grobarhet under lång tid i jorden, får möjlighet att spira, bilda rosetter och växa upp till blommande plantor.

På den åkerren där över 100 blommande exemplar sågs 1995, fann floravårdsgruppen 2008 en omkring 10 meter lång sträcka där jordbruksmaskiner något år tidigare skalat av grässvålen. Här fanns nu över 80 rosetter av ölandskungsljus. Om alla dessa lyckas gå upp i blom kommer åkerrenen att bli en praktfull syn sommaren 2009. Verkligen något att längta och se fram emot!

Referenser

Andersson, U.-B. 2008. Personligt meddelande.
Gärdenfors, U. (red.). 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
Tyler. T. (red.). 2007. Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning. – Lund.
Weimarck, H. 1963. Skånes Flora. – Corona AB, Malmö.